

Naslov: Hrana srpski adut

Tema broja Prehrambena industrija

Prehrambena industrija Srbije predstavlja najvitalniji deo naše prerađivačke industrije, koja opstaje uprkos kretanjima i na svetskom i na domaćem tržištu i ostvaruje suficit u spoljnotrgovinskoj razmeni. Ipak, najveći deo izvoza čine sirovine, a veoma mali prerađeni proizvodi

Zahvaljujući pre svega dobroj sirovinskoj bazi i proizvodnoj raznovrsnosti, prehrambena industrija je tokom prethodnih godina uspeła da privuče najveći broj stranih investicija u skoro svim svojim granama.

Od ukupnog broja radnika prehrambena industrija zapošljava oko 70.000 ljudi ili oko 20% ukupne prerađivačke industrije. Sektor poljoprivrede i prehrambene industrije učestvuje u BDP-u prosečno u poslednjih pet godina sa oko 10%.

Nenad Budimović, sekretar Udruženje za poljoprivredu, prehrambenu industriju, šumarstvo i vodoprivredu u Pri-

vrednoj komori Srbije, kaže da se ukupna vrednost proizvodnje sektora poljoprivrede i prehrambene industrije Srbiji procenjuje na više od 6,6 milijardi američkih dolara.

„Učešće poljoprivrede i prehrambene industrije u ukupnom izvozu robe na osnovu petogodišnjeg proseka kreće se oko 20%. Republika Srbija je neto izvoznik i poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i od 2004. beleži suficit u izvozu, uz stalni porast“, navodi Budimović.

Ukupna robna razmena agrara Srbije sa svetom u periodu januar-december 2015. godine iznosila je 4,3 milijarde američkih dolara, od čega se na izvoz odnosi 2,8 milijardi, a na uvoz 1,5 milijardi dolara. U ovom periodu agrar je ostvario suficit u prometu sa svetom od 1,3 milijarde USD, što je za 2,8% više nego u prethodnoj godini.

„U strukturi izvoza su visoko zastupljene sirovine koje se po strukturi već godinama ne menjaju i Srbija je u regionu, a i šire već prepoznatljiva po kukuružu, pšenici, voću, povrću, šećeru, ulju. U 2015. godini najviše smo vrednosno izvezli kukuruza - za 468 miliona američkih dolara, maline za 236 miliona dolara, šećera za 142 miliona dolara, jabuke za 102,1 milion dolara“, precizira Budimović.

Najvažnija izvozna tržišta poljoprivredno-prehrambenih proizvoda su Evropska unija, CEFTA region i Ruska Federacija.

Evropska unija je najznačajniji trgovinski partner Srbije. Preko polovine poljoprivredno-prehrambenih proizvoda tradicionalno izvozimo u EU i to primarne proizvode-sirovine oko 94%, a samo 6% prerađenih proizvoda.

Situacija u uvozu je drugačija, gde je oko 40% prerađenih proizvoda. Kuriozitet je da naše sirovine izvozimo, a uvozimo gotove proizvode u kojima se nalaze domaće sirovine.

Ukupna trgovina poljoprivredno-prehrambenim proizvodima odvija se po Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, po kome je EU odobrila Srbiji ukidanje svih kvantitativnih restrikcija, carina i dažbina na sopstveni uvoz proizvoda.

Izuzetak su telad i bejbi bif, šećer i vino. Za ove proizvode, osim teladi, primenjuje se godišnja kvota (8.700 tona, 181.000 tona i 67.300 hektolitara). Za voće i povrće EU je odobrila Srbiji autonomne trgovinske preferencijale.

Najviše stranih investicija

Budimović kaže da se srpski prehrambeni proizvodi izvoze na sva svetska tržišta, što govori o kvalitetu, kao i o praćenju novih tehnologija.

„Tržište sa kog najviše poljoprivredno-prehrambenih proizvoda uvozimo je tržište Evropske unije. Tokom poslednjih godina trend rasta ima uvoz iz EU, koji je obeležen liberalizacijom uvoza sa pomenu tog tržišta odredbama SSP-a, ali u prvom redu ulaskom Hrvatske u EU jer se istovremeno beleži i pad uvoza iz CEFTA regiona, gde nam je Hrvatska bila najveći partner u uvozu“, navodi sagovornik Nacionalne poslovne revije.

Prednosti prehrambene industrije Srbije ogledaju se u vlastitoj sirovinskoj bazi, savremenoj tehnologiji proizvodnje, širokom asortimanu proizvoda, savremenoj ambalaži i dizajnu, kao i praćenju i implementaciji evropskih standarda kvaliteta i sistema bezbednosti HACCP kao krune potvrde proizvodnje zdravstveno bezbedne hrane.

Ova industrija je tokom prethodnih godina uspeła da privuče najveći broj stranih investicija u skoro svim granama prehrambene industrije sa 13,1 odsto stranih direktnih investicija.

Od samog početka pa do danas gotovo sve strane investicije pokazale su izuzetne rezultate, kako na planu povećanja proizvodnje i izvoza, uvođenja najsavremenijih standarda i tehnologija, tako i na zaštiti životne sredine i podizanju društveno odgovorne svesti samih preduzeća.

„Interesantno je da naše firme iz prehrambene industrije nisu izgubile zainteresovanost stranih investicija, pa se svake godine proda ili dokapitalizuje po nekoliko firmi. Najveće investicije u prehrambenoj industriji ogledaju se u industriji šećera, ulja, mleka, ali i u industriji piva, mineralnih voda i konditorskoj industriji. S obzirom na kapacitete u oblasti prerade voća i povrća, kao i preradi mesa, Srbija ima još toga da ponudi stranim investitorima“, napominje Nenad Budimović.

Ono što još dodatno karakteriše strana ulaganja je da ona pozitivno deluju i na domaće vlasnike preduzeća iz prehrambene industrije i da u zemlji postoji međusobno zdrava konkurencija, kaže naš sagovornik.

Konkretna rešenja

Marina Zoroja, stručni saradnik Ekonomskog instituta, kaže da Ekonomski institut kao srpski razvojni institut nastoji da prepozna teme od ključnog značaja za razvoj srpske privrede.

Naslov: Hrana srpski adut

Tema broja Prehrambena industrija

„S obzirom na činjenice da Srbija raspolaže izvanrednim uslovi-
ma za poljoprivrednu proizvodnju, ali da su uslovi i način eksploata-
cije poljoprivrednih resursa daleko od optimalnih među prioriternim
oblastima delovanja Ekonomskog instituta su upravo poljoprivreda
i proizvodnja hrane. Pored angažovanja na nizu projekata u aktivno-
sti kroz koje su parcijalno rešavani aktuelni problemi srpskog agrara
stručni tim Ekonomskog instituta insistira na potrebi izrade strategi-
je razvoja poljoprivrede koja bi bila poverena nacionalnim instituci-
jama“, napominje Zoroja.

Izmenjeni tržišni uslovi doveli su, prema njenim rečima, do uruša-
vanja poljoprivredno-prehrambenog kompleksa, a revitalizacija i raz-
voj okarakterisani su parcijalnim rešenjima kratkog daha koja se me-
njaju u zavisnosti od političkih previranja i promena vlasničkih odno-
sa. Čak i u slučajevima značajnih ulaganja i primene najsavremenijih
tehnologija, uslovi okruženja i neuređenost sektora uslovljavaju da
su efekti koji se ostvaruju na tržištu daleko od optimalnih, ocenjuje
sagovornica Nacionalne poslovne revije, i dodaje:

„Uslovi koji opterećuju i onemogućavaju iskorišćenje poljopri-
vrednih resursa u Srbiji su brojni i kompleksni. Kako bi dao svoj
doprinos u sagledavanju i analizi ovih uslova, ali i došao do opti-
malnih predloga za njihovo rešavanje i prevazilaženje, Ekonomski
institut već pet godina zaredom organizuje poljoprivredni forum
“Hrana za Evropu”. O značaju ovog skupa govori i činjenica da po-
ljoprivredni forum svake godine okupi više od 150 učesnika, među
kojima su predstavnici vladajućih struktura, najznačajniji poljopri-
vredni proizvođači hrane, predstavnici asocijacija poljoprivredni-
ka, kao i vodeći eksperti u oblasti ekonomike poljoprivredne pro-
izvodnje i proizvodnje hrane. Na prethodnim forumima okupljali
smo kompanije čiji je godišnji prihod na nivou ukupne proizvod-
nje srpskog agrara.“

Zoroja najavljuje brojne teme kojima će se baviti ovogodišnji fo-
rum.

„Vredne pomena su: Zašto Srbija ne koristi IPARD sredstva?; Stan-
dardi bezbednosti hrane, problem poljoprivredno-prehrambenog ot-
pada i načina njegovog smanjenja i iskorišćenja, fair-trade u poljopri-
vredi i proizvodnji hrane kao podrška malim proizvođačima, problem
udruživanja poljoprivrednih proizvođača, regulisanje poslovanja dis-
tributivnih lanaca. Ništa manje važne su i teme koje se iz godine u go-
dinu ponavljaju: Koji su sektori poljoprivredne proizvodnje nosioci
razvoja u izmenjenim tržišnim okolnostima?; Koji su prioriteti revit-
alizacije prehrambene industrije, a u cilju pomeranja fokusa konku-
rentnosti sa proizvoda nižeg na proizvode višeg stepena prerade?; Sr-
bija mora postati zemlja koja proizvodi proizvode za police marketa,
a ne zemlja koja izvozi samo primarne poljoprivredne proizvode, a
uvozi hranu. Na kraju, ali ne i po značaju, posebna pažnja biće posve-
ćena zadrugarstvu, verovatno najbržem putu za ukрупnjavanje pri-
vatnih poseda“, kaže Zoroja, i napominje da se suština foruma ogle-
da u tome što se nude konkretna rešenja, koja u kratkom roku mogu

10%

je udeo
sektora
poljoprivrede
i prehrambene
industrije
u BDP-u

94%

izvoza u
EU čine
primarni
proizvodi
tj. sirovine

povećati konkurentnost srpskog agrara.

„Ekonomski institut uvek ističe da se vrednost agrarne proizvodnje u sred-
njem roku može utrostručiti, a u du-
gom roku može biti na nivou današnjeg
BDP-a“, naglašava Zoroja.

Srbija mora da postane zemlja koja
proizvodi proizvode za police marketa,
a ne zemlja koja izvozi samo primarne
poljoprivredne proizvode, a uvozi hranu,
kaže Marina Zoroja

Drastično smanjenje subvencija za biljnu proizvodnju

Prof. dr Miladin M. Ševarlić, predsednik Društva agrarnih ekonomista, kaže da je u cilju podrške strukturnom prilagođavanju srpske poljoprivrede Zajedničkoj agrarnoj politici (CAP - Common Agricultural Policy), odnosno za poboljšanje konkurentnosti poljoprivrede i ravnomerniji regionalni razvoj Srbije u procesu pridruživanja, Evropska unija u tekućem sedmogodišnjem EU budžetu (2014-2020) odobrila srpskoj poljoprivredi sredstva Pretpristupnog fonda IPARD II u iznosu od 175 miliona evra.

„Pored toga, Srbija je obavezna da iz nacionalnog budžeta dodatno izdvoji i sopstvena sredstva u iznosu od 25% odo-

brenih sredstava EU, tako da ukupno raspoloživa sredstva za strukturno prilagođavanje srpske poljoprivrede i sela iznose približno 220 miliona evra.

Međutim, preduslov za korišćenje planiranih sredstava je odgovarajuće kadrovsko i infrastrukturno osposobljavanje i od strane EU akreditacija Uprave za agrarna plaćanja (UAP) -preko koje će se realizovati konkursi za korišćenje raspoloživih IPA sredstava. To nažalost za 3.000 agroprirednih pravnih lica (preduzeća, zadruga i preduzetnika) i 628.522 porodična poljoprivredna gazdinstva, kao i žitelja 4.539 vanurbanih naselja (sela i varošica) ni posle tri godine od planiranog početka korišćenja raspoloživih sredstava EU nije moguće. A kad će - još se ne zna!“, kaže profesor Ševarlić.

On napominje da su u poslednje dve godine smanjene subvencije za biljnu proizvodnju registrovanim poljoprivrednim gazdinstvima:

- 2015. godine: sa 100 na 20 ha zemljišta ili pet puta;
- 2016. godine: sa 12.000 RSD na svega 4.000 RSD po hektaru

„Poljoprivredni proizvođači i žitelji sela, pored drastičnog smanjenja agrarnog budžeta uskraćeni su i za sredstva pretpristupnih fondo-

Tema broja Prehrambena industrija

va EU raspoloživih u 2014, 2015. i 2016. godini. A samo u periodu između poslednja dva popisa domaćinstava koja poseduju poljoprivredna gazdinstva (2002-2012), u Srbiji je „ugašeno“ čak 150.000 ili svako peto porodično poljoprivredno gazdinstvo. To je 500 sela sa po 300 srp-

skih domaćinstava. Smanjivanjem subvencija se uništavanje srpskih domaćinstava i pražnjenje srpskih sela dodatno ubrzava. Stanje srpskog agrara je danas ta-

Ne učinimo li hitno nešto da se promeni odnos prema srpskom agraru, odgovorni smo ništa manje od generacija koje su ga u ovo stanje i dovele, upozorava profesor Miladin M. Ševarlić

Naslov: Hrana srpski adut

kvo da nečinjenje ne oslobađa od odgovornosti. Ne učinimo li hitno nešto da se promeni odnos prema srpskom agraru odgovorni smo ništa manje od generacija koje su ga u ovo stanje i dovele“, upozorava Ševarlić.

Definisati pravila

Dragan Milosavljević, specijalni savetnik Ekonomskog instituta, kaže da je, po tradiciji, i ova sezona berbe maline počela najavom „rata“ između proizvođača i otkupljivača, pre svega u formiranju cene, uz svesrdnu „podršku“ medija da se i jedna i druga strana što dublje ukopaju u svoje rovove.

„Da li je problem cene samo u odnosu između proizvođača i otkupljivača? Po mom dubokom uverenju nije. Ovo pitanje je izuzetno kompleksno i postoji veoma veliki broj faktora koji na njega utiču. Jedan od njih su svakako i standardi bezbednosti hrane, od kojih su neki obavezni, a neki zahtevani od strane kupaca i njihova (zlo)upotreba kao van-carinskih mera zaštite od strane (zemalja) uvoznika“, objašnjava Milosavljević.

Od 2000. godine kada je promovisana bela knjiga o bezbednosti hrane odgovornost za bezbednost hrane je, kaže naš sagovornik, ravnomerno raspoređena na sve učesnike u lancu distribucije, pa je samim tim i ceo lanac podložan analizi i kontroli kritičnih tačaka, odnosno mesta na kojima je moguće zagađenje hrane. Svi propisi EU i gotovo svih zemalja sveta su usvojili ove principe.

„U postupku usklađivanja sopstvenih propisa sa propisima EU, Republika Srbija je usvojila Zakon o bezbednosti hrane, a u skladu sa njim i pravilnike i druga podzakonska akta koja regulišu ovu oblast i koja su u potpunom skladu sa propisima EU. Početkom juna ove

Šta najviše proizvodimo

Duži niz godina evidentni su sledeći viškovi: pšenica 200.000 tona, kukuruz 1,5 miliona tona, voće i proizvodi od voća 300.000 tona, šećer 200.000 tona, suncokretovo ulje 100.000 tona.

Godišnje se u Srbiji proizvede oko 450.000 tona mesa svih vrsta, proizvede i preradi oko 1,4 milijarda litara mleka, proizvede šećera 400.000 tona, suncokretovog ulja 200.000 tona, konditorskih proizvoda 140.000 tona, mineralne vode šest miliona hektolitara, bezalkoholnih pića 6,5 miliona hektolitara, piva 5 miliona hektolitara, vina 420.000 hektolitara, sira 4,7 hiljada tona, meda 12.000 tona.

„Prehrambena industrija Srbije, s obzirom na vlastitu sirovinску bazu, ima razvijenu industriju ulja i industriju šećera, grane koje tradicionalno imaju suficit u izvozu i konstantno snabdeavaju kako domaće tako i tržište regiona i EU. Konditorska industrija Srbije je još jedna zdrava grana prehrambene industrije koja je svojim asortimanom proizvoda poznata i u regionu“, ocenjuje Budimović.

godine Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine je donelo Pravilnik o posebnim uslovima higijene sitnog voća u svežem i smrznutom stanju u fazi proizvodnje, prerade i prometa. Za kontrolu primene ovih propisa nadležna je poljoprivredna inspekcija, za kontrolu propisa iz oblasti prometa ovih proizvoda (otkupna mesta) tržišna inspekcija, dok je za kontrolu primene sredstava za zaštitu i ishranu bilja nadležna fitosanitarna inspekcija“, navodi Dragan Milosavljević.

Srbija je, kaže on, uz Poljsku ključni dobavljač EU ovom voćnom vrstom.

„I najmanji potres u ovom sektoru u Srbiji direktno utiče na tržište u celoj Evropi. Ne treba smetnuti s uma da su ključni igrači u ovoj oblasti izuzetno moćni i da će na svaki mogući način iskoristiti svoj uticaj kako bi srpsko tržište prilagodili svojim potrebama. Moja lična pretpostavka je da je rezultat tog uticaja i mera koju je propisala EU a koja se odnosi na kontrolu svakog desetog vozila uvezenog iz Srbije na prisustvo noro virusa tzv. virusa prljavih ruku.“

Milosavljević napominje da je neophodno jasno definisati pravila i sve učesnike u lancu proizvodnje i prometa.

„U ovom trenutku jasno su identifikovani prerađivači, odnosno hladnjače u kojima se vrši zamrzavanje i prerada ovih proizvoda, dok je sama proizvodnja, berba i transport proizvoda do hladnjače prilično neregulisana. I u ovom delu je neophodno hitno definisati pravila kako o načinu same proizvodnje, tako i o zdravlju i bezbednosti radnika i zaštiti životne sredine. Posebno treba naglasiti veliki broj rad-

Tema broja Prehrambena industrija

nika koji se angažuje na poslovima berbe. Jedan radnik tokom sezone berbe može ubrati oko 2.000 kg maline, što znači da je u sezoni na ovim poslovima u Srbiji angažovano preko 50.000 ljudi. Angažovanje ovolikog broja ljudi predstavlja osnovni rizik za zagađenje plodova pomenutim noro virusom“, naglašava Milosavljević.

Kako bismo pokazali potrošačima na našim ciljanim tržištima da u Srbiji ne žive ružni, prljavi i zli Balkanci koji po nekim neuređenim šumama i gorama beru neke tamo maline, već obrazovani i fini domaćini koji na svojim uređenim plantažama po najsavremenijim tehnologijama uz poštovanje najviših standarda higijene i bezbednosti hrane proizvode izuzetno lepe, ukusne i zdrave proizvode koje troše i članovi njihovih porodica, potrebno je, kaže naš sagovornik, sprovesti jaku promotivnu kampanju u EU. Takođe, treba uspostaviti nove kanale distribucije koji će uticati na smanjenje uticaja posrednika - agencija koji zadržavaju značajan deo profita.

„U trenutku kada pišem ove redove, sezona berbe je pri kraju, cena je dostigla zadovoljavajući nivo i za proizvođače i za otkupljivače i strah me je da o ovom problemu niko neće ozbiljno promišljati do sledeće sezone otkupa. U pamet se, braćo Srbi“, kaže Milosavljević.

Bacamo mnogo hrane

Vladimir Matović, specijalni savetnik Ekonomskog instituta, napominje da je Srbija jedna od retkih zemalja koja institucionalno i sistemski nije uradila gotovo ništa kako bi se smanjilo ili onemogućilo značajnije bacanje hrane pa se usled prethodno navedenog oko 250.000 tona hrane baci u Srbiji svake godine.

„Po do sada urađenim procenama gubitak prosečnog građanina na godišnjem nivou usled bacanja hrane iznosi oko 20.000 dinara. Veliki deo ove hrane mogao bi da posluži i narodnim kuhinjama u kojima se svakodnevno usluži 34.390 obroka. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja obezbeđuje nabavku 10 osnovnih artikala hrane za pripremu obroka za devet meseci, dok dodatne namirnice obezbeđuje lokalna samouprava. Srbija je izdvojila u 2016. godini 50.564.000 dinara za donaciju Crvenom krstu kako bi narodne kuhinje mogle nesmetano da snabdevaju obrocima preko 35.000 ljudi skoro svakodnevno“, kaže Matović.

Bacanje hrane ipak nije samo srpski problem.

„Istraživanje švedskog Instituta za hranu i biotehnologiju pokazalo je da se, globalno gledano, trećina proizvedene hrane izgubi na putu od polja do potrošača. To je svake godine oko 1,3 milijarde tona. Jedna trećina od ukupne količine hrane koja se u svetu pokvari ili baci dok se transportuje sa mesta gde se proizvede do mesta gde se konzumira vrednosno se kreće oko 940 milijardi dolara godišnje, procenjuje Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO) Ujedinjenih nacija“, precizira naš sagovornik.

Prema njegovim rečima, procenjuje se da će se globalna tražnja za hranom udvostručiti do 2050. godine, što će sa sobom doneti velike promene na ekološkom i socijalnom planu.

„Jedan od načina da se odgovori izazovima ogleda se u inicijativi razvijenih svetskih ekonomija koje teže implementaciji „zelenijeg“ i efikasnijeg lanca snabdevanja hranom. Godišnje se baci hrane dovoljno da se nahrani 800 miliona ljudi. Redukovanjem nepotrebnog bacanja namirnica moguće je ostvariti i smanjenje emisije štetnih gasova koja nastaje iz ostataka nepojedene hrane, a koja u ukupnim klimatskim promenama doprinosi sa oko 8 odsto, čime se pored socijalnog nameće i ekološki aspekt problema“, pojašnjava Matović.

Fer trgovina umesto „ekonomskog kanibalizma“

Dr Tatjana Brankov, docent Ekonomskog fakulteta u Subotici, duboko veruje da je došlo vreme za transformaciju trgovine u Srbiji.

„Prehrambeni sistem treba da izađe iz faze surovog „ekonomskog kanibalizma“. Biznis entiteti koji su u prethodnih petnaestak godina često uz brojne nepoštene prakse učvrstili svoje tržišne pozicije treba da vrate dug državi i građanima. Jednostavno rečeno, profit se može ostvariti i na poštenim, fer tržišnim osnovama. U biznisu ima, i treba da bude mesta za sve, i male i velike. U tom smislu potrebno je osmisliti modele poslovanja koji bi omogućili sticanje dobiti i marginalizovanim poljoprivrednim proizvođačima. Jedno od rešenja je fergovina. Ovaj sistem garantuje malim proizvođačima minimalnu cenu i premiju. Minimalna cena pokriva troškove održive proizvodnje, a premija se koristi za razvoj lokalnih zajednica (izgradnja škola, obdaništa, obrazovanje farmera i članova njihovih porodica, subvencionisanje inputa, osnivanje novih kooperativa...)“, kaže Brankov.

Iako Srbija prema važećim pravilima ne može biti deo svetskog sertifikovanog Fair-trade sistema, to nas, naglašava naša sagovornica, ne sprečava da se pridržavamo osnovnih principa ovog sistema i da uvedemo nacionalnu oznaku „Fair-trade Serbia“.

„U tom cilju bilo bi neophodno osnovati pilot kooperativu, najbolje u sektoru mlekarstva. Malim farmama na ivici preživljavanja trebalo bi garantovati fer cenu za njihov proizvod. Definisanje minimalne cene proizvoda, na osnovu aktuelnih istraživanja o troškovima proizvodnje uz uvažavanje etičkih kriterijuma, opšte dobrobiti i zaštite životne sredine bilo bi relativno jednostavno. Da bi ovakav sistem zaživeo neophodna je dobra volja otkupljivača mleka i saradnja supermarketa koji bi dugoročno garantovali plasman. Mislim da bi građani Srbije koji su nakon 2000. godine egzistencijalno ugroženi zbog neopravdano visokih cena hrane više nego rado kupovali ovakve proizvode jer bi bili svesni da takokupuju domaći proizvod i da doprinosu borbi protiv siromaštva“, objašnjava Tatjana Brankov, i naglašava da će, ukoliko ne bude postojala politička volja da se ovakav ili neki drugi sličan model primeni, male porodične farme potpuno nestati i biće zamenjene velikim industrijalizovanim farmama. Posledice takvog (ne)činjenja će biti nemerljive, upozorava sagovornica Nacionalne poslovne revije.